

УДК 342.701

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.30>

ВЗАЄМОДІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ ТА ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Силантьєва І.В.,

*пошукувач кафедри адміністративного і конституційного права
Національного авіаційного університету,
президент Асоціації соціального розвитку через право*

Силантьєва І.В. Взаємодія політичної влади та громадянського суспільства: теоретико-правовий аспект.

Статтю присвячено аналізу теоретико-правового аспекту взаємодії політичної влади та громадянського суспільства. З'ясовано, що взаємодія політичної влади і громадянського суспільства постійно набуває політичної гостроти та актуальності, адже влада не може ефективно функціонувати без взаєморозуміння і конструктивної взаємодії з громадянським суспільством. Визначено правореґулюючі функції у відносинах політичної влади та громадянського суспільства. З'ясовано, що наразі в Україні процеси як становлення демократичної правової держави, так і інституціоналізації громадянського суспільства відбуваються практично одночасно, взаємодоповнюючи один одного. Взаємодія політичної влади та громадянського суспільства складається із двох взаємно відповідальних впливів – держави на громадянське суспільство та громадянського суспільства – на державу. Проаналізовано наукові погляди щодо специфіки та актуальності взаємодії політичної влади та інститутів громадянського суспільства. Констатовано, що відносини політичної влади та громадянського суспільства можуть бути збалансованими лише за умови «зрілості» громадянського суспільства. Політична ж активність громадськості – ознака розвинутого громадянського суспільства, і, відповідно, підґрунтя демократії. Теоретично обґрунтовано, що до основних принципів взаємодії політичної влади та громадянського суспільства належать соціальне партнерство, забезпечення рівних можливостей, взаємовідповідальність, відкритість та прозорість, невтручання, визнання органами державної влади різних видів діяльності громадських об'єднань, підвищення ефективності процесу взаємодії. Проаналізовано концепцію «енергійне громадянське суспільство завжди послаблює, а не підсилює демократію». Виокремлено основні причини, які перешкоджають належній взаємодії політичної влади з громадськістю. Обґрунтовано, що саме ефективність взаємодії політичної влади та громадянського суспільства визначає якість існуючої моделі державно-громадського управ-

ління, яка має безпосередній вплив на процес державотворення.

Ключові слова: політична влада, громадянське суспільство, взаємодія, принципи, демократія, правореґулюючі функції.

Sylantieva I. Interaction of political power and civil society: theoretical and legal aspect.

The article is devoted to the analysis of the theoretical and legal aspect of the interaction between political power and civil society. It was found that the interaction between political power and civil society is constantly gaining political sharpness and relevance, because the government cannot function effectively without mutual understanding and constructive interaction with civil society. Law-regulatory functions in relations between political power and civil society are defined. It has been found that currently in Ukraine the processes of both the formation of a democratic legal state and the institutionalization of civil society are taking place almost simultaneously, mutually complementing each other. The interaction between political power and civil society consists of two mutually responsible influences - the state on civil society and civil society on the state. Scientific views on the specificity and relevance of the interaction between political power and institutions of civil society are analyzed. It was established that the relationship between political power and civil society can be balanced only under the condition of "maturity" of civil society. Political activity of the public is a sign of a developed civil society and, accordingly, the foundation of democracy. It is theoretically substantiated that the main principles of interaction between political power and civil society include social partnership, ensuring equal opportunities, mutual responsibility, openness and transparency, non-interference, recognition by state authorities of various types of activities of public associations, increasing the effectiveness of the interaction process. The concept "vigorous civil society always weakens rather than strengthens democracy" is analyzed. The main reasons that prevent the proper interaction of the political

authorities with the public are highlighted. It is substantiated that it is the effectiveness of the interaction between political power and civil society that determines the quality of the existing model of state-public administration, which has a direct impact on the process of state formation.

Key words: political power, civil society, interaction, principles, democracy, law-regulatory functions.

Постановка проблеми. Проблематика дослідження взаємодії політичної влади і громадянського суспільства на сьогодні набуває все більшої актуальності, так як полягає у складності інформування усього населення про діяльність влади, а також в отриманні зворотного зв'язку від населення щодо проблем, які існують у суспільстві. Взаємодія громадянського суспільства та політичної влади – невід'ємна частина демократичної держави. Саме демократичної, адже той, хто не визнає «основних прав громадянина і людини, не може бути частиною громадянського суспільства» [1], – зазначає Д. Штюдемман.

Громадянське суспільство, яке не залежить від держави, але взаємодіє з нею заради спільного блага, є підґрунтям держави, де держава, у свою чергу, захищає демократичні принципи самоврядування як державних, так і недержавних організацій, які безпосередньо формують громадянське суспільство [2]. «Саме визнання і прийняття громадянським суспільством політичної влади надає їм ознак правдивості, законності, прийнятності, уможлиблює їх дієвість і, зрештою, стабільність існуючого ладу» [3].

Взаємодія політичної влади і громадянського суспільства постійно набуває політичної гостроти та актуальності, адже влада не може ефективно функціонувати без взаєморозуміння і конструктивної взаємодії з громадянським суспільством. Таким чином, з одного боку, потребує визначення «ступінь присутності» правореґулюючої функції у відносинах політичної влади та громадянського суспільства, з іншої – окреслення дієвих механізмів, які сприятимуть оптимізації їх взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання щодо взаємодії політичної влади та громадянського суспільства досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: М. Бойчук, С. Ковальчук, Т. Краснопольська, І. Кресіна, М. Михальченко, С. Третяк, Л. Усаченко, О. Хомей, О. Шевченко, Ш. Берман, І. Кант, Т. Пейн, Ф. Шміттер, Д. Штюдемман та інші. Разом з тим, зважаючи на те, що наразі країна перебуває в умовах воєнного стану, вкрай актуальним є подальше дослідження правових аспектів розвитку громадянського суспільства, а також визначення дієвих механізмів щодо їх взаємодії з політичною владою.

Метою статті є аналіз наукових позицій щодо специфіки та актуальності взаємодії політичної влади та інститутів громадянського суспільства, визначення основних принципів взаємодії та механізмів покращення її ефективності.

Виклад основного матеріалу. Взаємодія громадянського суспільства і політичної влади виявляється в тому, що громадянське суспільство є соціальною основою держави та не існує поза державою. Громадянське суспільство може не тільки протистояти державі, а й перебувати з нею в стані діалогу, чи навіть співпраці й партнерства (як найвища і найдосконаліша форма взаємодії) [4].

На думку В. фон Гумбольдта, якщо держава починає надмірно розростатися та контролювати всі сфери життя, то вона перешкоджає вільному розвитку суспільства та людини. Дану точку зору підтримує і Т. Пейн «... влада держави повинна бути обмежена на користь громадянського суспільства, оскільки кожна людина від природи має схильність до суспільства ... Чим досконаліше громадянське суспільство, тим краще воно регулює власні справи, а значить менш потребує держави» [5]. І. Кант також акцентував увагу на тому, що вищою метою історії повинна стати така держава, в якій розвиватимуться усі первісні задатки людського роду. Отже, під громадянським суспільством зазначені правознавці розуміють відмінне від держави утворення, яке сформоване з метою забезпечення соціальної рівності, що поступово стає «ідеалом майбутнього».

Слід зазначити, що взаємовідносини влади та громадянського суспільства у певній мірі залежать від «зрілості» останнього. У разі, якщо громадянське суспільство «розпливчасте та примітивне» – держава є його «зовнішньою формою». Тобто, відносини політичної влади та громадянського суспільства можуть бути збалансованими лише за умови «зрілості» громадянського суспільства. Політична ж активність громадськості – ознака розвинутого громадянського суспільства, і, відповідно, підґрунтя демократії.

Вартою уваги є також наукова думка О.Д. Хомей, яка зазначає, що як євроінтеграційні процеси, так і рівень національної безпеки України залежать насамперед від соціальної стабільності, яка, у свою чергу, забезпечується кореляцією громадянського суспільства й державної влади, яка має базуватися на партнерстві в ухваленні рішень і виробленні безпекових політик. ... Державна влада повинна бути насамперед організуючим елементом у соціумі, тим інститутом, який спонукає суспільство до співпраці, створюючи необхідні для цього законодавчо-правові, організаційно-адміністративні й інформаційно-комунікативні умови [6, с. 3].

На думку окремих правознавців, ключовими принципами взаємодії політичної влади та грома-

дяньського суспільства є соціальне партнерство та розподіл спільної відповідальності. Л. Усаченко виокремлює наступні принципи взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства: *соціальне партнерство* (конструктивна взаємодія щодо вирішення питань державного управління); *забезпечення рівних можливостей* (однакові умови діяльності інститутів щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, надання соціальних послуг); *взаємовідповідальність* (спільна відповідальність за рівень їх взаємодії); *відкритість та прозорість* (доступ громадськості до інформації шляхом розроблення і впровадження ефективного механізму комунікацій; надання відповідної інформації про діяльність, окрім інформації, що становить державну таємницю; висвітлення в ЗМІ відповідних проєктів щодо взаємодії органів влади та громадянського суспільства); *невтручання* (унеможливлення втручання органів державної влади у діяльність громадських об'єднань); *визнання органами державної влади різних видів діяльності громадських об'єднань* (налагодження взаємодії); *підвищення ефективності процесу взаємодії* (досягнення позитивних результатів у процесі взаємодії, прийняття органами політичної влади рішень з урахуванням суспільних потреб та інтересів) [7, с. 20-23].

О.О. Шевченко до основних принципів взаємодії громадянського суспільства та політичної влади відносить: соціальне партнерство; встановлення балансу між державними інтересами та інтересами окремо взятих інститутів громадянського суспільства; надання рівних можливостей; взаємовідповідальність і обов'язок давати звіт; невтручання держави у діяльність ІГС, за винятком випадків, встановлених законом; участь у виробленні політики, прийнятті рішень та їх реалізації; інформаційна відкритість; визнання державою багатоманітності видів діяльності ІГС; ефективність, гнучкість; повага, довіра, толерантність, визнання своєї ідентичності іншої сторони [8, с. 14].

Акцентуємо увагу також на тому, що у науці права поряд з науковим підходом про те, що демократизація неможлива без розвиненого та активного громадянського суспільства, побутує прямо протилежна точка зору – «енергійне громадянське суспільство завжди послаблює, а не підсилює демократію».

Зокрема, Ш. Берман, досліджуючи крах Веймарської республіки, дійшов висновку, що підґрунтям у міжвоєнній Німеччині для підготовки потенційних нацистських кадрів стали організації громадянського суспільства. У разі ж, якщо б німецьке громадянське суспільство було слабшим, нацизм ніколи б не зміг залучити на свій бік так багато громадян. Тобто, без соціального та економічного розвитку громадянське суспільство

буде «непередбачуваним чинником, який відіграватиме потенційно дестабілізуючу роль» [9].

Ф. Шміттер також акцентує увагу на тому, що громадянське суспільство не є абсолютним благом для демократії. Серед негативних факторів, виділених Ф. Шміттером – «громадянське суспільство: може зробити процес формування більшості тривалішим і складнішим, чим знизить легітимність демократичного уряду; здатне породити постійні перекося в розподілі впливу в політичному процесі; може впроваджувати у політичне життя складну і заплутану систему компромісів; може посилити тенденцію до вирішення всіх проблем з «суспільного котла», коли кожна асоціація, кожен рух задовольнятиме свої потреби та інтереси за рахунок суспільства в цілому» [10].

Зазначене вище свідчить про неоднозначність наукових підходів щодо впливу громадянського суспільства на розвиток демократії. Таким чином, досліджуваний фактор залежить у певній мірі від типу держави, особливостей культури, а також форми громадянського суспільства та політичної влади.

Останнім часом у науці права все більшої актуальності набуває питання: «Якою повинна бути політична влада та громадянське суспільство?» Найбільшого поширення набула думка про те, що «... політична влада та громадянське суспільство не повинні бути ні слабкими, ні сильними, а ефективними» [11, с. 178]. На наш погляд, саме ефективність взаємодії політичної влади та громадянського суспільства визначає якість існуючої моделі державно-громадського управління, яка має безпосередній вплив на процес державотворення.

Слушною у даному контексті є наукова думка І. Кресіної, яка вважає, що у разі відокремлення громадянського суспільства від держави, втрачається «сенс будь-яких дискусії стосовно участі громадян у здійсненні державної влади, ухваленні важливих політичних рішень – тобто стосовно питань народовладдя, його суб'єктів та меж їх політико-правової діяльності. Якщо ж визнати державу складовою громадянського суспільства як результат його діяльності, то цілком коректно говорити про народовладдя як систему демократичних процедур і механізмів участі громадян у прийнятті політичних рішень, закріплених на рівні державної влади» [11, с. 179].

Громадянське суспільство вкрай необхідне для утвердження демократичного врядування, бо там, «де немає громадянського суспільства, не може бути взаємодії й обміну думками між громадянами, здатними публічно обирати свої ідентичності, шанувати свої обов'язки в рамках політично-правової структури, яка забезпечує мир між громадянами, добре функціонування уряду, соціальну справедливість та – перш за

все – діє відповідно до принципу, що влада має бути підзвітна суспільству» [12, с. 78].

Саме завдяки діяльності громадських організацій громадяни мають можливість ефективно взаємодіяти та контролювати органи політичної влади (узгодження інтересів громадян, упорядкування соціальних інновацій та практичних дій його членів; контроль за діяльністю державних органів; лобіювання інтересів суспільства під час ухвалення владних рішень; здійснення комунікативних зв'язків тощо) [13, с. 51]. Сучасна роль громадянського суспільства в політиці пов'язана не з контролем і не з захопленням влади, а з впливом, основним постулатом якого є «демократичні асоціації і вільна дискусія в інтелектуальних колах».

Висновок. Підсумовуючи, ми дійшли висновку, що наразі в Україні процеси як становлення демократичної правової держави, так і інституціоналізації громадянського суспільства відбуваються практично одночасно, взаємодоповнюючи один одного. Взаємодія політичної влади та громадянського суспільства складається із двох взаємно відповідальних впливів – держави на громадянське суспільство та громадянського суспільства – на державу. Громадянське суспільство при взаємодії з політичною владою має особливу відповідальність – є ініціатором та координатором взаємодії із владою. Тобто громадянське суспільство є додатковим механізмом державно-регулювання.

Серед основних причин, які перешкоджають належній взаємодії політичної влади з громадськістю – недосконалість: положень законодавчих актів, існуючих механізмів взаємодії та їх формальність; відсутність довіри до державної влади з боку громадянського суспільства; в окремих випадках «скептицизм» політичної влади щодо комунікації з громадськістю.

Наразі взаємодія громадянського суспільства та політичної влади відбувається в умовах активної фази війни проти України, що, як наслідок, сприяє політичній, економічній та соціальній нестабільності. З метою покращення ефективності їх взаємодії необхідно якнайшвидше: удосконалити правові засади формування та функціонування інститутів громадянського суспільства як суб'єктів взаємодії з владними інститутами; консолідувати розпорошену на сьогодні систему навчання та підвищення кваліфікації працівників органів виконавчої влади з питань взаємодії з громадськістю; створити ефективну модель фінансової підтримки інститутів громадянського суспільства; посилити довіру громадянського суспільства до політичної влади, а також забезпечення ефективної управлінської діяльності, що сприятиме як зміцненню демократії, верховенства права, так і економічному розвитку; покращити ефективність антикорупційної політики

(пріоритет не на кількість виявлених корупціонерів, а на кількість обвинувальних судових вироків щодо них); імплементувати у чинне законодавство практику взаємодії політичної влади і громадянського суспільства європейських країн.

Адже саме від ефективності взаємодії політичної влади та громадянського суспільства залежить якість існуючої моделі державно-громадянського управління, яка має безпосередній вплив на процес державотворення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Штюдемман Д. Що таке громадянське суспільство і яку роль воно відіграє для нас, німців?». *Дзеркало тижня*. 2002. (9–15 лютого 2002 р.). № 5(380).
2. Становлення та розвиток громадянського суспільства. 14.10.2019. URL: <https://priutivka-community.gov.ua/news/1576495264>.
3. Бабкіна О.В. Держава і громадянське суспільство: механізм стримувань і протигаг. *Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін: збірник наукових праць*. Київ, 2010. Випуск 3. С. 5–11.
4. Phillips A., Honig B., Dryzek J. *The oxford handbook of political theory*. 2008.
5. Третяк С.М. Формування поняття «громадянське суспільство» в західній та українській політико-правовій думці. *Правова держава*. 2002. Випуск. 13.
6. Хомей О.Д. Взаємодія громадянського суспільства та органів державної влади в умовах інтеграції України в ЄС: дис. ... канд. політ. наук: 21.01.01. Київ. 2021. 221 с.
7. Усаченко Л. Форми взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями. *Вісник державної служби України*. 2008. № 1. С. 19–23.
8. Шевченко О.О. Взаємодія суспільства та влади: конспект лекцій. Київ. 2018. 47 с.
9. Бойчук М.А. Влада і громадянське суспільство: механізми взаємодії. К.: «Атлант ЮЕмСі». 207 с.
10. Кіндратець О. Вплив громадянського суспільства на процес демократизації. *Влада і суспільство: проблеми взаємодії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Запоріжжя, 18-19 листопада 2005 р.). Запоріжжя: Юридичний ін-т МВС України, 2005. С. 157–159.
11. Михальченко М. Громадянське суспільство та народовладдя в сучасній Україні. *Політичний менеджмент*. 2004. № 3. С. 176–183. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11643/19-Ryduch.pdf?sequence=1>.

12. Кін Дж. Громадянське суспільство. Старі образи, нове бачення /переклад з англ. Київ: «К.І.С.»/«АНОД», 2000. С. 78.
13. Ковальчук В. Правові основи взаємодії інститутів громадянського суспільства з органами державної влади в процесі демократичної легітимації. *Вибори та демократія*. 2012. № 2 (22). С. 51–57.